

การบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง

(พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๓๕)

นายประทีป สะเพียรชัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๕

ISBN ๕๓๕-๖๐๕-๕๐๑-๕

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE KINGDOM'S ADMINISTRATION DURING THE RATANAKOSIN PERIOD
BEFORE THE ADMINISTRATIVE REFORM , 1789 - 1892

MR. PRAKIT SAPIANCHAI

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1996

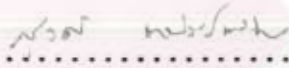
ISBN 974-634-507-9

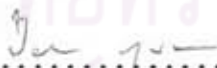
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง
(พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๐๕)
โดย นายประทีป สะเพียรชัย
ภาควิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด ภูนาศ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

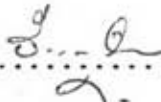

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ชุงสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ชนประสิทธิ์พัฒนา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด ภูนาศ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์พิศ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ธีรวัต ฌ บ็อมเพชร)

ประภิต สะเพียรชัย : การบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2435) (THE KINGDOM'S ADMINISTRATION DURING THE RATANAKOSIN PERIOD BEFORE THE ADMINISTRATIVE REFORM , 1789 - 1892) อาจารย์ที่ปรึกษา ศ.ดร. ปิยนาด บุณนาค, 237 หน้า, ISBN 974-634-507-9

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาแนวคิดหลักที่สำคัญ กระบวนการ และผลของการบริหารราชการแผ่นดิน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ. 2435 รวมทั้งศึกษาภาพรวมของ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยนั้น ตลอดจนความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า การบริหารราชการแผ่นดิน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนการปฏิรูปการปกครอง เป็นการบริหารแบบจารีต และมีแนวคิดหลักสำคัญ 2 ประการ คือ แนวคิดด้านการจัดการปกครอง และแนวคิดด้านการจัดการกำลังคน แนวคิดทั้งสองประการนี้ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดในการสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงของราชธานีแห่งใหม่ ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้าง และรูปแบบของการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ต่อมา เมื่อลัทธิการค้าอาณานิคมของชาวตะวันตก เริ่มเข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินแบบจารีต ไม่สามารถนำประเทศไปสู่ ความมีเสถียรภาพและความมั่นคงได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงปฏิรูปการปกครอง ในปี พ.ศ. 2435 ทำให้ระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ที่ใช้มาตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีสิ้นสุดลง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ประวัติศาสตร์
สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต *สมชาย ส.เดชะ*
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา *ปิยนาด บุณนาค*
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C410266 MAJOR HISTORY

KEY WORD:

ADMINISTRATION / RATAKOSIN / BEFORE / REFORM

PRAKIT SAPIANCHAI : THE KINGDOM'S ADMINISTRATION DURING

THE RATANAKOSIN PERIOD BEFORE THE ADMINISTRATIVE REFORM

1789 - 1892. THESIS ADVISOR : PROF. PIYANART EUNNANG Ph.d.

237 pp. ISBN 974-634-507-9

This thesis aims at studying the concept, the procedure and the consequences of the kingdom's administration during the Ratanakosin period before the administrative reform in 2435 B.E. [1892 A.D.]; and to study the overall view of the administration in that period and its relationship with the social context.

The research reveals that the kingdom's administration during the Ratanakosin period before the administrative reform was a traditional administration and had two concepts; governing and manpower management. These two concepts were parts of the ideal of stabilizing the new capital. When the western imperialism came, the administration of that time could not sustain the stability of the kingdom. Therefore, King Chulalongkorn decided to reform the administration along the western style model in 2435 B.E. [1892 A.D.], and this marked the end of the Thai administration which had been used for hundreds of years.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา.....ประวัติศาสตร์.....

สาขาวิชา.....ประวัติศาสตร์.....

ปีการศึกษา.....2538.....

ลายมือชื่อนิสิต.....*สมศักดิ์*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....*ปิยนารถ*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสู่ดวงลงได้ด้วยกำลังใจและความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน
ดังจะกล่าวได้ดังนี้

ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทวงถามและเสียสละ
เวลาของอาจารย์ติดตามงานของผู้เขียนตลอดเวลา ตลอดจนกรุณาเป็นที่ปรึกษาที่ดียิ่ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา อาจารย์ ดร.ธีรวัต ณ ป้อมเพชรและ
รองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ ที่ได้กรุณาเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์มานพ พงศทัต ที่ได้กรุณาวิจารณ์โครงร่างวิทยานิพนธ์และคณาจารย์
ในภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกท่าน ที่มีน้ำใจติดตามความคืบหน้าและความเป็นไปของวิทยานิพนธ์
ตลอดเวลา

พี่ ๆ ชมรมดนตรีไทย สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอันประกอบด้วย ดร.ประพจน์
อัศววิรุฬหกการ อาจารย์อรรรณพ หอมจันทร์ อาจารย์วัชรภรณ์ อาจหาญ ที่ได้เป็นกำลังใจพร้อมทั้ง
ตัดเดือนให้รีบทำวิทยานิพนธ์โดยเร็ว โดยเฉพาะอาจารย์วัชรภรณ์นั้น ได้กรุณาให้ผู้เขียน ไปอาศัย
ชายคาบ้านเพื่อความมีสมาธิในการทำงานเป็นเวลาหลายอาทิตย์

เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ทุกคนที่เป็นกำลังใจและช่วยเหลือในทุกสถานการณ์

เหนือสิ่งอื่นใด แม่ เป็นกำลังใจที่ผู้เขียนไม่สามารถบรรยายออกมาเป็นข้อเขียนได้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ช

บทที่

๑. บทนำ	๑
๒. ระบบการบริหารราชการแผ่นดินของไทยก่อนสมัยรัตนโกสินทร์	๕
แนวคิดพื้นฐานของระบบการบริหารราชการแผ่นดินของไทย	๕
ระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยอยุธยา	๕
ระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยอยุธยาตอนต้น	๑๖
การแก้ไขระบบการบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัย สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	๒๗
ระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยธนบุรี	๔๒
๓. ระบบการบริหารราชการแผ่นดินของไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูป การปกครอง (พ.ศ. ๒๓๒๔ - พ.ศ. ๒๔๓๕)	๔๕

ระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๔ - พ.ศ. ๒๓๕๔) ๔๕

ระบบการบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงก่อนการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๕๔ - พ.ศ. ๒๔๐๕) ๗๔

การแก้ไขระบบการบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๘๐

การแก้ไขระบบการบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง ๕๔

การแก้ไขระบบการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค ๑๐๖

แนวคิดด้านการจัดการกำลังคน ๑๐๘

๔. ผลของการจัดระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ๑๓๕

ผลของการจัดระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ๑๓๕

ผลของการจัดการกำลังคน ๑๕๐

แนวคิดในด้านการสร้างความมั่นคงและมีเสถียรภาพของราชธานีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๑๕๖

แนวคิดในด้านการสร้างความมั่นคงและมีเสถียรภาพของราชธานีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปฏิรูปการปกครอง ... ๒๐๒

๕. บทสรุป ๒๐๘

รายการอ้างอิง ๒๑๒

ภาคผนวก ๒๒๕

ประวัติผู้เขียน ๒๓๗

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. โครงสร้างของระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยอยุธยาตอนต้น	๒๖
๒. โครงสร้างของระบบการบริหารราชการแผ่นดินในรัชสมัยของ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จนถึงสมัยธนบุรี	๔๘
๓. โครงสร้างของระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. ๒๔๓๕	๗๒
๔. โครงสร้างของระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. ๒๔๓๕ ส่วนหัวเมืองพระยามหานคร	๗๓

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย